

UČITELJSKI T O V A R Š.

List za šolo in dom.

Izhaja 1. in 15. dné vsakega mesca, in veljá za celo leto 2 gold. 50 kr.,
za pol leta 1 gold. 30 kr.

Tečaj VI.

V Ljubljani 1. februarja 1866.

List 3.

S E R C E.

Po dnevi, po noči
Mi tolče sercé,
Kaj neki mi hoče,
Povej mi, kdor vé?

Al kaže, da hitro
Življenje beži:
Trenutek trenutke
Nam meri, derví?

Al hoče odpreti
Si vrata do dna,
Da vsak bi vanj vidil,
Kaj znotraj imá?

Sirovost.

Človeku, kateri se neotesano, nepristno in nepriljudno obnaša, kateri se rad prepira, kateri v togoti razsaja in razgraja, pravimo, da je sirov. Tak ne spoštuje svojega bližnjega, ne višjih; je terdoserčen in neusmiljen do živali in ljudi. Sirovost pa izvira iz nevednosti, iz jeze, togote, ošabnosti in oholosti, in naj več iz neusmiljenega in hudobnega serca, in je tedaj nasledek hudih nevkrotelih strasti. Sirovost po nevednosti ni prav za prav sirovost, timveč nevkretnost in neotesanost, ktera človeka sicer ne lepša, pa se lahko odpravi, ako se ne edini z nespametjo in terdovratnostjo, pa tudi ni tako nevarna, kakor una, ki izvira iz ošabnosti, jeze ali hudobije. Kakor več reči

na svetu, se rabi tudi to imé napačno, n. p. gizdalin, ki svojega konja boža, sluga pa stradati pustí, je gotovo večji sirovež od priprostega kmeta, ki se usmiljuje reveža, in gospodičina, ktera svojega kužeta pestuje, posla pa psuje, je gotovo bolj sirova, kakor mati, ktera nevboglživemu otroku dá šibo pokusiti.

Dan danes je ves svet poln olike in omike, in brezštevilne šole preganjajo neotesanost in sirovost. Čuda, da iz sveta ne zginete, a zginele ne bote dotlej, dokler bodo hude strasti imele učene in neučene ljudi v svoji oblasti. Od velikih hudo delcev se bere, da so bili že v svoji mladosti veliki siroveži, neusmiljeni do živali in ljudi. Skerbnemu učitelju se vsiluje vprašanje: kako vaditi otroke vljudnega in prijaznega obnašanja, in kako odpravljati sirovost in neotesanost pri mladosti?

Med nauke, ktere človeka gojé in izobražujejo, je v prvi vrsti keršanski nauk in vsi pripomočki, kteri človeka napeljujejo k bogoljubnemu življenju. Lepe zglede tihe krotkosti imamo v sv. pismu nad egiptovskim Jožefom, nad kraljem Davidom, — v novi zavezi pa nad zveličarjem samim, nad njegovimi učenci in sploh nad vsemi kristijani, kteri so tega imena vredni. Kdor se ravna po Kristusovih besedah: „bodite krotki in poterpežljivi, kakor sem bil jaz“ in „v svoji poterpežljivosti bote ohranili svojo dušo“, ne bo nikdar terd in neusmiljen ne do ljudi, ne do živali; prizadeval se bo pa tudi, da bo vljuden in prijazen do slehernega, posebno do tistih, ktere mora častiti in spoštovati. Poslušajmo, kaj od tega govori Galura, briksenski škof v svojih bukvah od keršanske vljudnosti. „Tudi nauk od vljudnosti“, pravi, „naj bo na verski podlagi; tesno je zvezan s sveto vero. Bog je ljubezen, in keršanska vera je vera od razodete božje ljubezni; ljubezen je zapopadek vere, je čednost, ki vekomaj ostane, potem ko neha vera in upanje. Imenitno je vse, kar ljubezen pospešuje; in keršanska vljudnost po svojem bistvu ni drugega kakor ljubezen, ktera se kaže v vsakdanjem življenji. Sv. Pavel pravi: „Čast, komur čast! z vljudnostjo eden k drugemu pristopajte!“ Z ljubeznijo so združene ponižnost, pohlevnost velikodušnost, v kratkem vse, kar to življenje lajša in ga dela prijetnega. Verske vodila človeka po notranje izobražujejo, da je ponižen, veren, radoljuben, na kratkem, keršansko dober; vljudnost pa daje ali doveršuje njegovo vnanjo oliko, brez ktere kristijan ne sme biti, kakor dragi kamen ne brez

obrobja. Pobožni, radoljubni, нравni dobri in sploh dobro izrejeni ljudje so lepota svete vere; ali ni vera, koja je izobrazila človeški rod!

Iz roke stvarnikove je prišel človek čisto nedolžen in dobremu vdan. Po prvem grehu so se zbudile v njem hude strasti, in prvega togotneža na svetu je svaril stvarnik s pomembnimi besedami, rekoč: „Glej, hudo poželenje čaka kakor rjoveč lev pred tvojimi durmi, toda premagaj in gospoduj ga!“ Ali sirovi Kajn ni poslušal božjega glasa, in v divji togoti ubije svojega brata; hude in nevkrotene strasti so gospodovale človeškemu rodu in mu še sedaj gospodujejo, ker ljudje ne kroté svojih strasti, tedaj ostanejo vedno sirovi, tem hujsje, če je njih sirovost olikana. Posvetna učenost ne prežene sirovosti in ž njo hudobije in neusmiljenosti v sercu. Mogočni Rimljani, ki so iz kratkočasnosti gledali, kako so divje zveri ljudi tergale, in kako so se ljudje med sabo do smerti bojevali, niso bili manjši siroveži, kakor nevedna in neomikana ljudstva, koja so napadale njih razširjene dežele in jih poslednjič zmagale. Sveta vera je še le odpravila sirovost, neusmiljenost pri njenih spoznovavcih, če so ji bili serčno vdani in njene nauke zvesto spolnovali. Ko bi dan danes keršanska vera iz sveta zginila, nastopila bi ravno takošna sirovost, takošna neusmiljeno zatiranje ubogih in slabih, kakor je bilo nekdanj. Vsa posvetna učenost bi tega ne ubranila, ker le keršanska vera uči posamesnega krotiti in berzdati svoje strasti; kaže mu v bližnjem sobrata, in tako odvrcauje sebičnost in samopridnost. Kdor namreč gleda le samega sebe, ljubi svojega bližnjega le toliko, kolikor mu ta služi, da dosega svoj namen, neprijatelja in zopernika pa divje preganja in sovraži.

Vsi pripomočki, kteri človeka napeljujejo k bogoljubnemu življenju, pripomorejo tudi k vljudnosti in prijaznemu obnašanju. Kdor namreč prav moli in po vrednem prejema svete zakramente, varoval se bo tudi terdoserčnosti, neusmiljenosti in sirovosti.

To je pred vsem dolžnost učenika keršanskega nauka, kajti on ni le učenik, temuč tudi svečenik božji, in ima tudi več vpliva in veljave pri vernem ljudstvu; pa tudi učeniku niso roke zavezane, da bi ne mogel odganjati sirovosti, tudi on veliko more storiti za požlahtnjenje mladega serca; tudi on more in mora učiti otroke, da se vljudno in prijazno obnašajo.

Pomenki

o slovenskem pisanji.

v.

U. Malikovavci so se latinski imenovali pagani, in malikovavstvo se je zvalo paganismus. Kakor pogani, poganstvo pišejo eni tudi molikovavci, molikovavstvo — ali po istem pravilu?

T. Malik je gr. lat. *idolum* (*ἰδωλον*, Götze, Götzenbild), malikovavec je idololatra in malikovavstvo idololatria; v njih slovanskih: krivi bog, lažni božek, idol, kumir, balvan i. t. d.

U. Ali drugi Slovani nimajo naše besede? Jeli že spet tuja?

T. „Hoc germ. est originis“ — piše Miklosič.

U. Ki vrabec! Kakor jeseni iz germa, kadar se potrese, vrabci — tako letijo iz njegovega germ. — a besede tujke sim ter tje po slovarju! Ali mi znaš kaj več povedati o tej besedi?

T. Razlagali so jo eni a) iz moliti, češ, neznabogi (Heiden), ki ne poznajo pravega Boga, molijo stvari, krive bogove, ter jih po božje čestijo, in le-ti pisarijo po tem molik, molikovati, molikovavec.

U. Vodnik piše tudi tako; ali ni to razlaganje dobro in ovo pisanje pravo?

T. Molik, čes. modla (das Idol o. Götzenbild, st. das Modell), modlař (der Götzendienner, Abgötter), je po Jungmanu iz lat. modulus.

U. Sej pravi Čeh modliti (slov. prositi) in modliti se (slov. moliti), kakor kridlo, šidlo, pisadlo nam. slovenskega krilo, šilo, pisalo i. t. d. Čemu toraj razlagati iz latinščine!

T. Drugi razlagajo ime malik b) iz mali, mali bog (lar, Hausgötze), in Jarnik piše malik- malič (kleiner Abgott), maljčik (homunculus, infantulus), slov. mali, malič, maličko, parvus, parvulus; čes. malík, maliček — mališek, rus. maloj, maljčik v tistem pomenu.

U. Ali ne popisuje po teh mislih sv. pismo malikovavstva in njegovega začetja (cf. Modr. 14, 15.)? Tudi česko-slovenska pesmica poje: Kar je malo — Res je zalo — Res je ljubo i. t. d.

T. Spet drugi likajo besedo malik c) iz gotovskega man-lik (manleik-lih), svn. manalikh o t. j. človeku podoben,

ker so bogove ali malike delali si po človeški podobi (cf. Modr. 13, 13).

U. Ali je to Miklosičev germ.?

T. Miklosič piše d) k besedici stsl. mal' (parvus, pauci): nsl. mali, nota malik (mal'k malika) statua meg. idolum meg. malus genius lex. hišni malik lar lex. echo; malik leti oberkr. malikova služba trub. malikovati trub. croat. malik, maličac, maličić spirito folletto Veglia glasn. 1860. II, 8: hoc germ. est originis cf. ags. mael signum, imago ztschr. 7, 225. Pott. 2. I. 293.

U. To je previsoka nemščina! Iz nemškega Mal t. j. Denkmal (Bild, Figur, Zeichen) je slovenski malik, malikovati, malikovavec? Zakaj pa ne pravimo po tem malovati, malovec?

T. I meni se to čudno zdi. Malik je v slov. edina beseda na ik-ika (cf. molek — molka t. j. čislo, kronica, brojanice, Rosenkranz); *k* se vseskozi derži, torej gre k deblu; in kaj veljá, da je malik razlagati e) iz hebrejskega mlk — melek (malek, milko, molok-ch), kar pomeni gospod, vladar; sej so mislili neznabogi malike sigospode in vladarje svoje (cf. Modr. 13, 2. „rectores mundi“ in Mikl. bolvan'nik ἀρχων princeps, moloch).

U. Da se malik reče jek, odmev (echo), in da je po gorenjem Kranjskem v navadi, to vém. Ne sme se toraj pisati malnek (prim. „Malnek duhovnih vaj“ Dan. 1852).

T. Malik, maličac, maličić, v benetačkom narečji „spirito foletto“ in „malus genius“ se vjema, in o unem pravi Glasnikov dopisnik, da cekinov prinese, če se mu da dobrih jel!

VI.

U. Pustiva malikovavstvo, kakor so pustili Slovani poganstvo in malikovavstvo, in so sprejeli kristjanstvo in s kerščanstvom vred so še le dobili pravo pisanje. Preden govoriva o tem, pomeniva se o imenih kristijan — kristjan — kerstjan, kerščenik — kerščanski — kerščanstvo, in o njihovi različni pisavi.

T. Da razvidiš njihov pravi pomen, védi, kar nam kaže staroslovenski kr'st': a) χριστός in sicer α) Christus, β) christus ali unctus; b) βαπτιστής-σμός, to je α) Baptista, β) baptismus; c) σταυρός crux. To so poglavitni pomeni,

po katerih se dajo določiti vse te besede v kateri koli pisavi pri teh ali unih Slovanih. Da jih bolje spoznaš, razdrobiva si besedo in preiskujva jo po čerkah in zlogih kar po versti.

U. Bere se v slovanskih knjigah Hrist in Krist in od tod hristijan in kristijan, uno po gerški, to pa po latinski ali zahodnji šegi.

T. Krščanin — „tako sebe zovu Srbi zakona Rimskoga (jer oni mjesto Isus Hristos kažu Isu Krst), a one, koji su zakona Grčkoga, zovu hriščanima (jer ovi govore Hristos)“ — piše Vuk Stefanović.

U. Zakaj pišemo zdaj kristjan, zdaj kerstjan, kristjanstvo pa kerstjanstvo?

T. Da se nam je *i* v kristjan ohranil iz gerš., lat., nemškega, je gotovo. — V stsl. je kr'st', torej polglasnik za *r*, ki ga pa v novosl., kakor v tisuč in tisuč besedah devamo za pervim koreninskim soglasnikom (p. poln, solnce, smert, berdo, berzda nam. stsl. pl'n, sl'nce, smr't, br'do, br'zda itd.), da pravimo kerst nam. krest, kerstjan n. krestjan. V českem je še v rabi oblika křest'an, mn. křest'ane, stč. křestěné kakor v srn. kerstene, christen t. j. krestiti (baptizare, christianum facere), in v rus. krest, krestjanin i. t. d.

U. V slovenskem pa nam nič več ne rabi ta oblika?

T. Nahaja se pač v brizinskih spominkih: l. 3. „i zuetemu creztu“ (kr'stu) jure pro (Joanne) baptista accipimus, prout et aliae confessiones habent: quamquam Dalmatae nunc Christum ipsum vocent Kerst, et Isukerst, ut videbis ex specimenibus, ipsoque Nostro inferius. In l. 20. „creztu“ (kr'stu) vides hic usurpari alio sensu, i. e. baptismi aut fidei christianae, aut ipsius Christi, quod vidisti supra l. 3. usurpatum pro (Joanne) baptista (Kop. glag. cloz.). —

U. Ktero je bolje pisariti kristijan, kristijanski ali kristjan, kristjanski?

T. Staroslovenščini, kakor tudi sploh jugoslovanskim jezikom, se bolje podá perva pisava. Tudi v novoslovenščini pišejo mnogi kristijan po vsi pravici. Ker se pa končnica an, z vstavljenim soglasnikom *j*, ali prav za prav končnica jan brez težkote veže s samostavnikom krist - kerst, toraj nam je že tudi gotova pisava kristjan, kristjanstvo. Po navadni menjavi soglasnikov se nam je napravila oblika kerščan-

ski, kerščanstvo n. kerstjan-ski, kerstjanstvo (cf. mestjan — meščan, Korintjan — Korinčan).

U. Kerščenik je pa iz deležnika terpne dobe od glagola kerstiti — kerstien — kerščen, in od tod kerščenik (stsl. kr'štenik' christianus), kerščenica. Kako je vendar to, da po mestih deklam pravimo kerščenice — keršenice?

T. Kopitar piše na to: „Nota Russis dominis servos rusticos vocari krest'jane, itemque Carniolis servas (ancillas) kr'ščenice; nescias utrum a paganismi tempore, an quia sacerdotes plebem suam pro charissimis christianis salutent“ (glag. cloz.). In prijatelj njegov, serbski starina Vuk: „Kaluđerji (monachi) zovu svakoga čovjeka hrišćaninom (kad mu ne znadu imena), kao i ženu hrišćanicom ili hrišćankom“.

Šolsko blago.

Imé. Ti si Janez Gradnik; tako je tebi ime. Vsak ima dve imeni: kerstno ime in ime. Kerstno ime je tisto, ki ga človeku dajo pri sv. kerstu, ime pa je ime, ki ga ima njegova rodovina. Ktero kerstno ime, ktero rodovinsko ime ali ime imaš ti? Dečki, imenujte mi 10 moških in vé deklice, naštejte mi 10 ženskih kerstnih imen! Imenujte mi 10 rodovinskih imen ali primkov! Kedar imenujemo ime kakega človeka, tudi precej mislimo na človeka, ki ima to ime. Ravno tako imajo tudi živali svoje imena. Kako pravimo tisti živali, ki laja? kako tisti, ki mijavka? kako tisti, ki je velika, ki ima roge in nam daje mleka? — Imenujte mi več živali, ki imajo štiri noge, potem pa takih, ki imajo perute, da letajo i. t. d.! Imenujte mi več ptičjih imen! Našajte mi še kaj takih živali, ki nimajo štirih nog, pa tudi niso ptičji! — Ljudje in živali se lahko prostovoljno gibljejo, sopejo in potrebujejo živeža; za tega voljo pravimo, da živé ali da so žive, in njih imena so imena živočih stvari. — Stvarem pa, ki ne živé, ki niso žive, pravimo nežive, in njih imena so imena neživočih stvari. Imenujte več imen neživočih stvari! Kaj vidite vse v šoli, v cerkvi, na vertu, na polji?

Narava in človek

v svoji pravi složnosti.

Spisal Živkov.

3.

Ozrimo se k dušnemu gospodstvu, ktero ima človek čez živali, ali ga utegne imeti. V tem okrožji je dokaj čudnega, skrivnega, sočutnega in posebnega, kar navadna pamet ne

vé do dlake razcepiti. Takošne skrivnosti so, p. s samo besedo ali s samim pogledom živali ukrotili ali jih panati*), ali jih s tem, da se jih čutno gleda, zazibati v nekako spanje. To pa se more zgoditi le pri boljših živalih, kakor pri opicah, psih, mačkah i. t. d. Znano je, da nekteri človek živali lahko mahoma ukrotí, in jih naučí čudovitih umetnosti, drugi pa skoro ničesa. Neki grek je zdívanega bika s samo besedo tako ukrotil, da ga je lahko na traku dalje gnal. Neki kmet je naj bolj divjega konja ukrotil, da se ga je le dotaknil. Nasproti se pa tudi namerijo taki ljudje, ktere skoro vsak pes popade in vsak konj udari. Prigodi se tudi, da čisto divji jeleni, serne, lesice i. t. d. obstojé pred človekom, ali se mu pridružijo in ž njim grejo, pa ne zato, ker bi bile morda lačne, ali, ker se ga bojé. Gosí in drugi ptiči so včasi čudovito prijazni, nekterikrat iz hvaležnosti, nekterikrat pa iz bolj skrivnostnih vzrokov.***) Papige ali papagaji imajo nektere ljudi kaj radi, drugih pa ne morejo viditi. Taka je tudi z bčelami.

Neki Lah je ukrotil in podučil več različnih rib. Na njegov ukaz so priplavale k njemu, se na okrog gonile, ali pa se nazaj vračale. Požrešna šuka je na povelje zgrabila kako ribico, jo v lapah prinesla in na njegovo besedo zopet mirno spustila. Celó tigri in levi se dajo krotiti, berzdati, sedlati in vpregati.

Če take reči morejo storiti že posvetni ljudje, zakaj bi ne verjeli tega, kar se bere od svetnikov in svetnic božjih? Če se že v navadnem življenji prikazujejo take čudne reči, koliko več je mogoče to pri svetnikih, kteri so se ljubeznjivo in miló pečali z živalmi!

Če že žival sploh sluti in čuti človeško gospodstvo, jo višje čuti pri svetih in blagih dušah. Pri Gubji je nekđaj volk hudo davil in razsajal. Prebivavci se ravno oborožujejo in pripravljajo na to zver, ko jih sreča sveti Frančišek. Ta jih zaverne, in jim reče, da bode sam stráhoval volka, kteremu gre brez orožja naproti. Ko volk svetnika zagleda, koj priteče k njemu, in se ves krotek uleže k njegovim nogam. Svetnik se potem,

*) To stori celó kača ropotača pri manjih stvareh, da nehoté pred njo obtojó.

**) Levi so za prejete dobre te tako hvaležni, da niso več divji, in človeku dobrotniku vse dni strežejo, kakor se bere od Bajardovega leva ali tistega rimskega beguna i. t. d.

kakor se bere, „s bratom volkom“ pogodi in gre popolnoma krotek ž njim v mesto. Tu ga pustí mestjanom, naj zanj skerbé, in reče, da jim ne bo nič žalega storil. Dve leti mestjani volka lepo redé, in ko pogine, ga težje pogrešajo, kakor kako drugo domačo žival. — Zanimivo je, da so živali mesečnim ljudem kaj vdane. Človeka, ki je mesečno zamaknjen, ima mačka kaj rada, se ob njega gladi i. t. d. Posebno znamenit v dušnem oziru je bil najdenček Kašpar Hauser. Zgolj mlečnih jedí privajen je bil močno magnetičen in mesičen. Ptujta mačka ga je zeló rada imela. Vedno ga čaka, in ko pride, se mu gladi in ž njim igra; kakor z nobenim drugim domačim. Vsa drugača pa se mu je kazala in obnašala potem, ko je začenujal jesti mesene jedila. Zginjalo je tedaj njegovo mesečno zamaknjenje in magnetičnost. Mesene jedila ga slabé in topé. Njegov život ni bil več tako živahen in nježen; tudi njegov duh peša, ter ni več nenavaden, temúč ves navaden človek, kakor drugi. Od tega časa ga tudi živali ne čislajo bolj od drugih ljudi.

4.

V prav prijazni zavezi žíví človek tudi lahko s takimi živalmi, ktere so po svojem životu od njega jako različne, posebno z bčelami. Bčele poznajo svojega gospodarja ravno tako dobro, kakor ena drugo; ako pride ktera v sosedni ul ali panj, jo domače koj izpodijo; če pa gospodar polne peščice bčel iz enega ula v drugega predeva, so si koj dobre — gotovo le zavoljo gospodarja. Pa vsakemu gospodarju niso tako pokorne in vdane, temúč le nekim — bi rekel, izvoljenim ljudem, ktere častijo kakor svojo matico. Neki ljudje so jim očitno zoperni; drugim se koj privadijo, in jih potem vedno rade imajo. Kdor pa se potí ali se jih boji, tistemu se ne dajo mirno spravljati. Labat pravi, da je v zahodnji Afriki dobil človeka, ktereга so imeli za bčelskega kralja, ker so bčele povsod za njim letale, in so se mu na glavo, rame in roke usedale. Pri sv. Cirilu se bere, da so nekđaj na Egiptovskem bčele imele svoje pastirje, ravno kakor ovce; na žvižg so izletale in se vračale; vse v eni vezi so šle za svojim pastirjem, kamor mu je drago bilo.

V francoski knjigi „Naravni čudeži“ se bere sledeča povest: „Blizo Nant je neka gospa v lepem poletji na svojem gradiču prebivala in tu dosti bčel imela. Pri teh ljubih stvaricah je močno rada bila in za tega voljo vse storila, kar jim je bilo ljubo.

Majnika l. 1777. zboli in umerje v Nantu. To dobo preminejo vse njene bčele od gradiča, priletijo v mesto, se usedejo na rako (mertvaško trugo) svoje dobrotnice, in ostanejo tū, dokler se pogreb ne začneja. En sosed hiti na gradič in najde vse ule prazne“. Ta prikazen je kaj čudna in neobična. Zraven svoje ljubezni in zahvale do svoje dobrotnice in matere razodevajo te živalice svoje skrivnostno znanje njene smerti in merličnega počivališča“. — Kjer so taki zgodovinski dokazi, kdo bi še dvomil? Sv. Modomnoha je več rojev na Irsko spremljalo. Danešno naravoslovje že barem spozná, da žaževke ne služijo neogibljivo svojemu nagonu, temuč da vejo napravljati svoje satovne pogače močno različne od navadnih, če to tirja kaka posebna sila, potreba ali okolnost. Vhod zagradijo n. p. s satovjem, da se ovarjejo mračnih metuljev ali šfinksov. V Delfi so iz voska sozidali tempel Apolov, v Altenburgu hišico za sv. rešnje telo i. t. d. Očitno je, da ne delajo po samem nagonu, temuč tudi po neki pameti — v sili celó iz drugega gradiva, kakor po navadi. Stoteri prigodki od tega so po knjigah zapisani.

5.

Veliko važnost v dušoslovni vedi ima delfin ali pliskavica. Starodavni spisavci ne morejo prehvaliti njegove ljudomilosti in zaupnosti. Če je sihdob dosti drugače, ni temu kriva ta ljudoljubna riba, temuč slabo obnašanje človekovo do stvari, posebno do živali. Njegovo grozno trinoštvo plaši in divjá živali.

„Delfin“, piše naj starji gerški pesnik Pindar, „štimá glasbo, pred vsem pa žveglo, zato se mu pravi žvegloľjub“. Plutarh pravi v svojih gostijah sedmerih modrijanov: „Pač vsi vemo, da to ribo glasba mika. Na petje in žveglanje priplavajo k barkam, in kraj njih vesele poskakujejo. Tudi rade plavajo z otroci in se ž njimi igrajo. Za tega voljo, če ravno ni prepovedi, jim tudi nikdo ničesa ne stori, jih nikdo ne lovi; samo če v sake zajdejo in lov motijo, jih našeškajo, kakor stočne otroke, in jih spodijo“. Od njih se pripovedujejo komaj verjetne, prečudne pripovedi. Samo neke omenim. Za cesarja Avgusta so spustili v lukrinsko jezero vlovljenega delfina. Tū se mu močno prikupi neki deček, kateri mu je kruh drobil. Priplaval je tudi iz globočine, kader koli ga je deček klical: Šimon; mu je jedel iz pešice, se mu dal jezdití, in je nosil ljubega jahača prek jezera v pu-

teolsko šolo in zopet nazaj nektere leta. Ko je deček umerl, prihaja k navadnemu bregu, pa očitno žalosten in skoro pogine, naj beržeje same žalosti po dragem dečku.

Enaka se je zgodila s nekim jasianskim dečkom; vsak dan je delfin priplaval k njemu in se ž njim igral, se mu pustil zajahati, in ga je daleč v morje in pa nazaj k bregu nosil. Na taki poti ju enkrat ujame nagla nevihta, in zverne jahača na dno, da se utopi. Delfin prinese merliča k bregu, in ne pobegne, dokler sam ne umerje kraj njega. Za tega voljo imajo Jasianci na denarjih delfina, kterege deček jaha. Iz podobnega vzroka ga je imel Odisej na gerbu in perstanu, ker mu je sinka iz morja rešil. Ravno tako so pevca Arijona delfini rešili. Celo potujočim pticam pevkam ponudijo delfini preradi svoj herbet, da si opešane v preletu opočijejo. Za voljo teh blagih ljudomilih lastnosti so jih stari pesniki kaj slavno prepevali. Med sabo so si delfini jako radi. Mlajše sprevaja in varje vedno neki starji. Če mladega vlovijo ali zakoljejo, se tudi njegova mati dá ujeti. Te in enake pripovedi iz resničnih ust so dovolj priče nekdanje lepe zaveze med ljudmi in stvarmi. Žalibog, da jo človeška sebičnost in lakomnost do konca razdira!

P a š n i k.

Pridnost. Pridnost je tista lepa lastnost, ktera učenca priganja, da vse rad dela in stori, kar mu vevajajo domá starši in v šoli učitelji. Če učenec ni priden, se ne uči kaj prida in slabo kaže, zakaj lenoba je pri mladini začetek vsega hudega in šola mnogoverstnih vterjenih hudobij. Zato naj vsak učitelj nevtrudeno skerbí, da so njegovi učenci pridni. On naj kaže, da je 1) sam priden; v vsem obnašanji naj kaže, da so mu šola in učenci globoko pri sercu, da ne zamuja nobenega časa, v katerem bi učencem kaj koristil. 2) Učitelj naj učencem na tanko odmerja delo, naj jih z delom ne preobložuje, pa tudi nikoli ne pusti, da bi kdo brez dela sedel. To veljá posebno tam, kjer so učenci več oddelkov v eni učilni sobi. 3) Učitelj naj učence tudi večkrat lepo spodbuja, da so bolj pridni. Človekov duh potrebuje vedne podpore, da ne omaga, ali da ne pride na kriva pota. Večkrat je pri mlačnem učencu ena spodbudna besedica dovolj, da se zdrami iz lenega spanja in začnè zopet

veselo delati. Za tega voljo zelo napak ravnajo tisti učitelji, kateri nekatere učence vedno le grajajo in psujejo, ter jim nikoli ne privoščijo dobre, prijazne besede. Nevolja rodi nevoljo, in po nevolji ni pridnosti. Pridnost izhaja iz zadovoljnega in mirnega serca.

Novice.

Iz Štajerskega. (Število šol in učencev v lavantinski škofiji.) V preteklem šolskem letu je v lavantinski škofiji hodilo v vsakdanjo šolo 39.771 učencev, in sicer v spodnjo realko 165, v glavne šole 1616 dečkov in 508 dekličev, vkup 2289 učencev in učenk; v malo šole je hodilo 15.122 dečkov in 13.519 dekličev, vkup 28.641. Vseh učencev in učenk je bilo tedaj 30.930, — 8841 manj, kakor jih je za šolo vgodnih, kateri pa so naj več iz krajev po hribih, kjer še ni šol in imajo daleč do bližnje šole. Naj več učencev je bilo v šolskem okraji Keču, kjer jih je v šolo hodilo 1045, za šolo vgodnih pa jih je bilo le 997, — potem v Celji, kjer jih je iz med 1749 za šolo vgodnih v šolo hodilo 1724. Naj slabeje so hodili v šolskem okraji Vidmu, kjer je iz med 2564 za šolo vgodnih otrok hodilo v šolo le 1401. Za ponavljavno šolo vgodnih učencev je bilo 14.993, iz med katerih jih je hodilo v šolo 11.006, tedaj 3987 manj, kakor bi jih bilo móglo. V obeh učiteljskih pripravnišnicah t. j. v Mariboru in v Celji je bilo 31 pripravnikov. Reči pa se mora, da je bilo to leto po šolah sploh več učencev kakor vlani. („Gr. Ztg.“.)

Iz pod Ljubelja na Gorenškem. Kaj veljá? dragi moj „Kla-tež“, da si boš mislil vsled mojega dolgega molčanja, da sem jo tudi jaz enako gorenskim Beguncem iz drage naše domovine pobegnil v daljno Ameriko, da si tam, v tuji deželi poiščem boljega nastanišča. In — glej! zadel si jo; kajti ne le v Ameriki sem bil, odkar nisi dobival podljubeljskih pispisov, temveč zaputivši Kalifornijo, ki leži v južno zapadnem delu severne Amerike, odrinem po tihem morji naravnost do alevtiških otokov ter stopim na otoku „Unalaska“ na suho. Ni me volja, da bi ti popisaval čudne naprave, šege, navade in druge znamenitosti, ki se tu nahajajo; kajti moj pispis bi preveč narasel v popisovanji tujih národov in njih čudovitih zadržajev. Omenim le mimogredé, da so tu prebivavci, ki nimajo skoraj nikakovih pojmov o izobraženosti ali izomiki, in da sem bil neznansko vesel, da sem zapustil omenjeno otočišče z zdravo kožo, kajti tu se nahajajo tudi ljudje, katerim je človeško meso ravno tako slastno, kakor tebi tolsti, pitani puráni o veselem božičnem času. Odtod veslam po širokem morji proti vshodni strani velike Azije, ter pridem na rajski japonski otok. Glavno mesto japonskega cesarstva je Jedo na otoku Nifon, ki šteje čez 2,000.000 prebivavcev, kateri so veliko bolj olikani in priljudni, nego pa jim sosedni, prevzetni Kinezi. Japanci imajo na vsakem večem kraji šolo, v kateri se mladina uči brati in pisati; tudi ženska mladost

se ravno tako pozorno in marljivo izrejuje, kakor moška. Ta narod ima veliko učenjakov, posebno v zvezdoslovji, lekarstvu, pravstvu, naravoslovji in rastlinstvu. Pesništvo Japonci zelo čislajo, in v tej umetniži tudi že precej napredujejo; samo v godbi in likarstvu so še jako, jako zaostali. Ogleđavši še druge bolj zanimive reči pri tem narodu, zapustim Japan, ter grem mimo kurilskih otokov v merzlo Kamčadko, kjer sem se ravno pretekle božične praznike po debelem snegu vozil na precej ličnih sanéh, kterih pa niso konji; ampak dobro rejeni — psi vlekli. Kajti gotovo ti je že znano, da Kamčadalcem naj več psi mesto naših konj služijo. Iz Kamčadke jo brišem peš naprej po daljni merzli Sibiriji, ter ogledujem bolj znamenita mesta Irkuš, Smolensk, Tobolsk, Moskvo i. t. d., dokler ne dospem v Petrovgrad, glavno mesto rusovskega cesarstva. Da tudi Rusi verlo napredujejo, se lahko razvidi iz tega, da so samo sibirski kantoni v letu 1856. šteli 312 šol, v ktere je hodilo 17.113 učencev; sedaj pa so se te šole gotovo še za veliko več pomnožile, in tudi število učencev je v preteklih devetih letih dokaj narastlo.

Zapustivši veliko rusovsko carstvo vernem se zopet v avstrijske države, ter obiskujem le bolj zanimiva mesta; kajti tu vidim po kavarnah in gostivnicah raznih političnih in zabavnih listov, ki mi vse na drobno naznanjajo, kaj se godi v bližnjih in daljnih krajih širokega sveta. — Glej tedaj, dragi moj, da sem precej velik kos naše zemlje obhodil in tudi marsikaj vidil in slišal. — Pa kaj! — že davno vidim te, da med tem, ko ti jaz to pripovedujem, si ti ušesa tiščiš, me debelo gledaš, se zavzemaš, zijaš kakor žaba, kedar po dolgi suši dežja prosi, ter godernjaš: „Tete! to mi je pak vendar le preveč, da bi se mi kdo tako debelo lagal, kakor podljubeljski Klatež. Kje bo neki vzel toliko denarja, da bi se klatil po daljni zemlji in pa še celó, kakor Nemeec pravi: „zum Zeitvertreibe“. — Toda potolaži se, dragi moj; ne razgrajaj preveč, ampak poslušaj me, in povedal ti bom, da se prav lahko potuje po daljnem svetu brez vsega cvenka in plenka. — Jaz sem namreč božične praznike, ko si znabiti ti zlati čas tratil in pa lenobo pasel (ne zameri, kajti ne mislim ravno tako hudo), lepo mirno domá sedel pri topli peči; razgernil sem po mizi zemljevide, vzel v roko knjigo, popisovaje mi razne kraje, národe in njih običaje, prižgavši svojo pipo in — hajdi! potoval sem prav po učiteljski po zgoraj omenjenih krajih, in se marsikaj naučil, kar mi je bilo poprej neznano. Stori tudi ti tako, in ne boš raztergal niti opank, niti ne boš zapravlil novcev; k večemu, ako pušiš — pipo tobaka. Povernil se pa boš zopet zdrav in vesel nazaj — k topli peči, ter ves zavzet zapazil, da se nisi kar premaknil iz svoje stanice. — Dodro vedé, da si ne boš dal poprej mirú, da tudi širokouhemu Vedežu naznaniš mojo iznajbo, ki je učiteljem gotovo veliko koristnejša, nego pa vsi vozovlaki, hlaioni, berzovozi in druge enake naprave, po kterih se večidel, vozijo le ljudje, ki niso brez okroglega v žepu. — Povedal bom pa tudi vama, kaj sem bral dosepeši v Beč, t. j. v mesto, kjer se naše šolske knjige tiskajo, v nekem nemškem političnem časniku. Tu sem našel namreč pod prav debelo čerto

neki sestavek pod naslovom „Schulwesen“, kateri kaže, da tudi učiteljem po drugih neslovenskih krajih huda poje. Omenjeni sestavek pravi, da je učiteljski stan res vsega milovanja vreden, ako človek pomisli, da je vsaki hlapčon bolje spoštovan in plačan, nego pa — učitelj.

„Vsaki gimnastikar“, pravi nadalje omenjeni sestavek, „vsaki igravec, vsaki glumač in komikar ima bolje plačilo, ima več spoštovanja, nego pa učitelj, ki je pa vendar le on tudi tem ljudem dal prvo podlago k njihovemu izobraženju“. Komikarji, igravci in gimnastikarji bili so njega dni najbolj zaničevani med národom, in se jim je prav slabo godilo. Sedaj pa, ko vse napreduje, sedaj ko je doba národovega izobraženja nastala, se omenjenim ljudem po končani igri pletejo lavorjevi venci in denarji jim vkup ferčé, da je le veselje. — Ktere osebe pa sploh ljudje dan danes najbolj zaničujejo, najmanj spoštujejo, ki jih le malo kdo kaj pozná? Odgovor je lahek: Učitelji so, brez kterih ne bi bilo niti umetnikov niti izobraženja med ljudstvom. Ako učitelj oslabi, ako mu materialne moči k njegovemu že tako slabemu življenju pomanjkuje, malo kdo se bo zmenil za njegovo trpljenje, k večjemu se mu bode le reklo: „I, zakaj si je pa izvolil ta stan, ako ne more izhajati“. — Naj pa pride kakšen jahač, igravec ali goslar v še tako revno mestice, nabral si bode berž potrebnih pripomočkov, kajti on je dan danes olikana oseba; on olikuje národ, od njega izvira vse, kar oblagruje družinsko življenje. Naj se pa pritoži učitelj pri svoji srenji zaradi nerednega plačila, ki mu gre postavno; ali pa zaradi obrekovanja, s kterim ga černijo neprijatelji šolske mladine, reklo se mu bode berž: „Ako ti ni ljubo v naši fari, poberi svoje kopita in idi; svet je velik; išči si drugej boljšega kruha!“ — Toliko dunajski političen časnik. Kaj pa praviš ti k temu? — Jaz pravim, da je, žalibog, res takó. Dokaj časa stavimo svoje upanje v slavno ministerstvo in pa v državne in deželne zборе, pa — tako upanje, nas je dosedaj še vselej zapustilo. Prosimo verle naše domoljube še enkrat in recimo: „Slavni deželni zbori, spomnite se tudi nas — in umbra mortis sedentium — kedar sedite v zbornici!!!“

Nadalje naj ti povem, da se najdejo tudi učitelji, ki ne vedó, da jim je izročén naj dražji zaklad národov — olikovanje njezne mladine v pravem kerščanskem duhu. Tako sem čul, dospévši v Gradec in pa v Maribor, da tú hodijo na dan neke čudne prikazni, ki se „učitelje že bolj odrastle mladine“ nazivljajo. Ali so pa ti vredni svojega imena, ako ena tih prikazni učí, da nismo ljudje, ampak nekaj več, (sic?) namreč: izobražene opice (merkovce)! Druga tih prikazni pa podira najdražji zaklad človeštva, namreč sveto vero! Bog ga vedi, kje so ti gospodje opičarji zajeli svoje . . . slovje! Ako si so svesti svojega uka, naj bi šli raji med svoje brate in sestre, opice in druge divje pošasti v vroči Afriki, gotovo jim bodo večji hvalo vedili, nego pa mi.

Močno sem bil vesel, ko sem se iz svojega potovanja zopet v svoje domovje priklatil in vidil zopet svoje šege, svoje ljudi. Nekaka vesela mirnost zbujala se je neprestano v mojih persih videči kako verlo dobro napreduje naš dolgo zapuščeni narod in kako lepo likajo

kreпки sinovi naše matere Slave njegov jezik, ki se čedaljebolj razvija in razcveta. Kako rado posluša uho lepe, vesele božičnice v milem, gladkem slovenskem jeziku in gotovo je vsaki pri enakih pesmicah veliko bolj ginjen, nego pa pri starih, ki dan danes gotovo niso nikakor več primerne, da bi se razlegale po hiši božji. Človeka, naj si bude še tako zatopljen v svojo molitev, smeh napade, ako zasliši v cerkvi učitelja peti po starem kopitu, n. pr: „Se še nisem sprebudil, sem že cajtinge dobiu“; ali pa: „Zadobit ta večni leben“ i. t. d. Človek bi zopet ne verjel, da se še zdaj kaj tacega čuje, pa je vendar le — resnica. To so tisti učitelji, ki jim je za pravo omiko še vedno toliko mar, kolikor za predlanski sneg. Bog daj, da bi se tudi ti v letu 1866 spreobrnili in pa bolj narodni postali.

Konečno, ako bi nam v tekočem letu osodina roka še vedno nemila bila, svetujem ti, dragi „Klatež“, da si napišeš z debelim čerkami na hišna vrata v resnici veljavno latinsko prislovico, ki pravi: „Quem dii odere, paedagogum fecere“; po naše: „Kogar so bogovi sovražili, so ga učitelja izvolili“, ter se tolažiš s tem, da so že slavni Rimljani milovali naš revni učiteljski stan. Da si mi zdrav ti in goriški pisatelj!

T.

Iz Ljubljane. (Iz deželnega zbora.) Dolgo smo že vlekli na uho, kdaj pride v našem deželnem zboru kaj o šolah na versto. Pretečena tedna smo slišali predlagati o tem dr. Ivana Bleiweisa. Ta važni predlog je, naj bi zbor sklenil deželno postavo, po kateri se vstanovi učni jezik v ljudskih šolah, realkah in gimnazijah na Kranjskem in sicer po sledečih pravilih: V nižih ljudskih šolah, pa tudi v tako imenovanih glavnih in normalnih, izvzemši šole v nemških srenjah kočevskih, je slovenski jezik učni jezik; v 3. in 4. razredu glavnih ljudskih šol se uči nemški jezik kot predpisan nauk; — v realkah je slovenski jezik učni jezik za vérski nauk, za prirodopisje, kemijo, stavstvo, slovenski jezik in zemljepisje v 1. razredu, nemški jezik pa za zemljepisje v vseh sledečih razredih, povestnico, aritmetiko z znanstvom colstva in menic, geometrijo, matematiko, fiziko, risanje in nemški jezik; — v gimnazijah je slovenski jezik učni jezik za vérski nauk, prirodopisje, povestnico avstrijsko in domače dežele, latinski jezik, slovenski jezik, zemljepisje v 1. razredu, — nemški jezik pa za zemljepisje in zgodovino v vseh sledečih razredih, matematiko, fiziko, gerški in nemški jezik. Ta predlog je bil le z enim (!) glasom čez polovico sprejet, da se o njem posvetuje. Stermeti mora vsak, kateri ima količkaj pravičnosti v sebi, da jih je toliko naših poslancev zoper ta nasvet glasovalo. „Novice“ imenujejo posebej vse, ter pravijo, da zdaj mi vemo, od katerih mož imamo pravice pričakovati, da se po šolah omika naš národ in na bolji stan pripelje; vidi pa tudi slavna vlada, kaj ima pričakovati od zdajnih vradnikov. 4 kancelijski gospodje sedijo v našem deželnem zboru; ali vsi so glasovali zoper to, da šola dá pomočke, da more postati kdo za slovensko deželo pripraven vradnik. Prav radovedni smo, kaka pogača bo iz te moke!

Ker se že govori o znotranji šoli, naj bi se pri tej priliki še kaj poravnalo in vterdilo enkrat o plači ljudskih učiteljev, kateri tu pa tam še vedno globoko zdihujejo in kažejo svoje nezaceljene rane!

(**Jezičnikov svet.**) Ko bi Jezičnik deželnim poslancem svetovati smel o gimnazijskih šolah, bi jim svetoval, naj si prizadevajo za ravnopravnost tako, da nam prisvetvajo jezično vzajemnost. Gimnazijski učenci se učijo latinskega, gerškega, nemškega in slovenskega jezika. Pri latinskem in gerškem samo nemškutarijo, ker klasike predstavljajo samo nemški, in naloge spisujejo tudi le nemški t. j. iz nemškega v latinski in gerški, in nasprot spet le v nemški jezik. To ni ravnopravnost! Prisvetvajte nam toraj, da se ukaže in čuje nad tem, da gimnazijski učenci slovenijo tudi latinske, gerške in nemške klasike, in da ravno tako iz slovenščine spisujejo nemške, gerške in latinske naloge. To bi bile vzajemne in ravnopravne vaje! Koliko bi se pri tem učenci več naučili! V ta namen tudi ni treba nobenih posebnih knjig. In sposobnih učiteljev — ali se jih ne manjka? Sej jih poznate. Kar jih ni doma, pokličite jih domu — in jezična ravnopravnost je tu. Brez zamere!

— Naznanjena Gerbičeva „Lira sionska“ bode prišla na svitlo, ker se je zadnje dni vendar nekoliko naročnikov oglasilo. Bog daj srečo!

— V Terst je zagledal beli dan tudi „Ilirski primorjan“, podučen, omikaven in kratkočasen list, za slovensko ljudstvo, ki ga vreduje g. Ivan Piano. — Želimo, da bi bil mladi „Primorjan“ vedno krepkeji!

— G. Fr. Goršič, orglar v Ternovem, ima po ceni naprodaj prav mične male orgle s sedmemi spremeni, kakoršne bi bile kaki bolj mali cerkvi prav primerne.

— 29. preteč. m. je umerl obče znani c. k. gimn. profesor v pokoji g. Janez Pogorelec. Naj bo blažen njegov spomin!

Imenik p. n. g. naročnikov (po verstí, kakor so se zglasevali): 44. Janez Trojar, učitelj v Šmartnem. — 45. Tomaž Kajdiž, duh. pomočnik na Dobrovi. — 46. O. Gregor Lovšina, učitelj v glavni šoli v Kamniku. — 47. Juri Agrež, učitelj v Braslovčah. — 48. Miha Kotnik, duh. pomočnik v Dobu. — 49. Matija Torkar, duh. pomočnik v Pliberku. — 50. Alojzi Pibernik, fajmošter v Loškem potoku. — 51. Gašper Gašperlin, lokalist v Bučki. — 52. France Zajec, učitelj v Poljanah na Dolenskem. — 53. Janez Majnik, fajmošter v Žireh. — 54. Primož Remic, fajmošter v Škofji Loki. — 55. Miha Potočnik, nunski spovednik v Ljubljani. — 56. Anton Potočnik, fajmošter v Planini. — 57. Janez Brenc, fajmošter na Unci. — 58. Janez Markovič, ravnatelj realke v Reki. — 59. O. Ferdinand Götzl, ravnatelj glavne šole v Kamniku. — 60. Ignaci Božič, učitelj v Dolenji Vasi. — 61. Matevž Juh, učitelj v Hrenoveah. — 62. Janez Furlani, učitelj v Križi pri Tersti.

Listnica. G. J. Z. v Beg. pri C. — na vprašanje, ktere knjige naj učitelj bere, odgovoril je „Tovars“ II. tečaj l. 24. l. 1862 . . Če vam pa je že to vse znano, berite Kellner-ja in Wurst-a. Posebno podučiven list je časopis „Schulfreund“, ki vzhaja vsake kvatre. Naroča se nanj v knjigarnicah.

Odgovorni vrednik:
Andrej Praprotnik.

Natiskar in založnik:
Jož. Rudolf Millo.